

Universul lui Vladimir Nabokov

Drd. Alexandra TOMSA,
Universitatea din București

Abstract: *Our study analyses Nabokov's novels, by revealing its narrative strategies and specific themes.*

Keywords: *Nabokov, novel, narrative strategies*

Nabokov este, mai mult decât oricare alt scriitor, un scriitor al epocii sale. S-a născut într-un moment istoric aparte, iar întregul univers al copilăriei sale a fost spulberat o dată cu începerea Revoluției Bolșevice, urmând a putea fi reconstituit mai târziu cu ajutorul memoriei în lucrările sale. Și-a petrecut tinerețea în exil, în marile capitale ale Europei Occidentale. A trăit ambele războaie mondiale cu atrocitățile și dramele lor, a avut dublă cetățenie americană și rusă în perioada Războiului Rece și a reprezentat cu egal talent ambele culturi, cea nativă și cea adoptivă. Dintre toți scriitorii epocii sale, Nabokov are cel mai interesant destin.

Născut și crescut în Rusia de dinaintea Revoluției Bolșevice, acesta are, așa cum el însuși recunoaște, copilăria ideală ale cărei ecouri și amintiri frumoase se regăsesc în paginile unor romane scrise mai târziu, precum *Mașenka* și *Ada sau Ardoarea*. Născut la 22 aprilie 1899 într-o familie de mici nobili ruși, Vladimir Nabokov vorbește de mic în casa părintească rusa, franceza și engleza. Copilăria sa, cu toate jocurile și descoperirile fascinante se desfășoară în toată splendoarea în casa din Sankt Petersburg unde acesta s-a născut și a trăit până la vârsta de 18 ani. Vladimir este cel mai mare dintre cei cinci copii ai familiei avocatului liberal Vladimir Dimitrievici Nabokov. Familia trăiește în atmosfera de dezvoltare culturală și spirituală tipică familiilor înstărite din perioada domniei Romanovilor. Din punct de vedere cultural Rusia acelei perioade este înfloritoare. Marii clasici ai literaturii ruse de secol al XIX-lea spusese deja ce aveau de spus, iar opere precum *Un cuib de nobili*, *Anna Karenina*, *Război și pace*, *Frații Karamazov*, *Idiotul* sau *Crimă și pedeapsă* văzuseră lumina tiparului și circulau în epocă chiar și dincolo de granițele Rusiei. Copilăria idilică a lui Nabokov și adolescența în spirit slav sunt, așa cum acesta recunoaște în memoriile sale, momentele fericite care vor fi curmate de către demonul roșu ce planează, începând cu dezvoltarea Revoluției industriale și apariția doctrinei comuniste, asupra viitorului Rusiei.

Pentru a înțelege mai bine în paginile ce urmează universul literar al lui Nabokov în concordanță cu particularitățile sale biografice, sistemul de gândire și perspectiva asupra existenței, o introspecție în universul copilăriei autorului este necesară, deoarece așa cum însuși Nabokov recunoaște, copilăria este vârsta marilor descoperiri și vârsta care cel mai bine probează sau dovedește eternitatea. În memoriile sale, Nabokov prezintă copilăria din perspectiva descoperirilor fundamentale pentru ființa umană al căror declic se produce acum. Una dintre aceste noțiuni, cea de timp, marchează dezvoltarea ca personalitate a lui Nabokov și va deveni ulterior o temă fundamentală a literaturii sale:

*"Initially, I was unaware that time, so boundless at first brush was a prison. In probing my childhood (which is the next best to probing one's eternity) I see the aweakening of consciousness as a series of spaced flashes, with the intervals between them gradually diminishing until bright blocks of perception are formed, affordin memory a slippery hold. I had learned numbers and speech more or less simultaneously at a very early date, but the inner knowledge that I was I and my parents were my parents seems to have been established only later, when it was directly associated with my discovering their age in relationship with mine. Judging by the strong sunlight that, when I think of that revelation immediately invades my memory with lobed sun fleks through overlapping patterns of greenery, the occasion may have been my mother's birthday, in late summer in the country, and I had asked questions and had assumed the answers I received. All this is at it should be according to the theory of recapitulation; the beginning of reflexive consciousness in the brain of our remotest ancestor must surely have coincided with the dawning of the sense of time."*¹

¹ Vladimir Nabokov, *Speak, Memory*, Random House Inc., New York, 1989, p. 3. Inițial nu am fost conștient că timpul atât de lipsit de limite la o primă vedere, era de fapt o închisoare. Explorându-mi copilăria (care este momentul cel mai apropiat de eternitate) văd trezirea conștiinței ca pe o serie de flash-uri delimitate de intervale ce devin din ce în ce mai apropiate până în momentul în care se formează blocurile strălucitoare ale percepției, permițând memoriei starea de suspensie alunecoasă. Am învățat numerele și limbajul mai mult sau mai puțin în același timp și foarte devreme. Dar cunoașterea profund interioară a faptului că eu eram eu și părinții mei erau părinții mei pare să se fi fixat mult mai târziu, când a fost direct asociată cu descoperirea vârstei lor în relație cu vârsta mea. Judecând după iluminarea care, atunci când mă gândesc la acea revelație îmi invadează memoria cu petale de soare trecând printre straturi suprapuse de verdeață, cred că ocazia a fost sărbătorirea zilei de naștere a mamei mele, într-o vară târzie, undeva la țară unde am pus întrebări și mi-am asumat răspunsurile pe care le-am primit. Toate acestea sunt, conform teoriei recapitulării, începuturile conștiinței reflexive în mințile celor mai îndepărtați strămoși ai noștri care în mod sigur au coincis cu însușirea noțiunii de timp.

Descoperirea noțiunii de timp cât și motivul și implicațiile jocului în viața copilului Nabokov sunt elementele esențiale și definitorii în conturarea sinelui real dar și al scriitorului. Privind retrospectiv la toate experiențele și descoperirile copilăriei sale, Nabokov exprimă simultan o serie de judecăți critice la adresa unor teorii și practici psihologice cum ar fi cea freudiană, profitând de ocazie pentru a-și expune propria perspectivă. Descoperirile vizuale și tactile ale copilăriei și configurarea propriului univers dominat de aceste descoperiri sunt cele care generează la maturitate, în scrierile sale literare atenția către detalii și înclinația spre însuflețirea obiectelor:

“How small the Cosmos (a kangaroo’s pouch would hold it), how paltry and puny in comparison with human consciousness, to a single individual recollection, and its expression in words! I may be inordinately fond of my earliest impressions, but then I have reason to be grateful to them. They led to a veritable Eden of visual and tactile sensations...Nothing is sweeter or stranger than to ponder those first thrills. They belong to the harmonious world of the perfect childhood and, as such, possess a naturally plastic form in one’s memory, which can be set down with hardly any effort; it is only starting with the reconciliations of one’s adolescence that Mnemosyne begins to be choosy and crabbed. I would moreover submit that, in regard to the power of hoarding up impressions, Russian children of my generation passed through a period of genius, as if destiny were loyally trying what it could for them by giving them more than their share, in view of the cataclysm that was to remove completely the world they had known.”¹

Încă de copil, micul Vladimir învață un cuvânt care îi va marca existența și cu care se va întâlni de-a lungul timpului de multe ori și sub multe forme: război. Fie că este vorba despre Războiul ruso-japonez, Războaiele din Crimeea, Primul și Al Doilea Război Mondial, Războiul Rece, toate acestea Nabokov le-a trăit iar aceasta este o particularitate

¹ Ibid, p. 6. Cât de mic era cosmosul (marsupiul unui cangur îl putea cuprinde), cât de mic și de meschin în comparație cu conștiința umană a unei singure amintiri individuale și cu exprimarea acesteia în cuvinte! S-ar putea să fiu neobișnuit de încântat de primele mele impresii, dar până la urmă am un motiv să le fiu recunoscător. M-au condus către un Eden veritabil al senzațiilor vizuale și tactile.[...]Nimic nu este mai plăcut sau mai straniu decât să îți amintești aceste prime încântări. Ele aparțin lumii armonioase a copilăriei perfecte și din această cauză dețin în memoria cuiva o formă natural plastică ce poate fi reprodușă aproape fără niciun efort; începând cu reconcilierile adolescenței însă, memoria începe să fie selectivă și confuză. Mai mult, așa zice că, în ceea ce privește puterea de a absorbi impresii, copiii ruși ai generației mele au trecut printr-o perioadă de geniu, ca și cum destinul ar fi încercat în mod loial tot ce se putea pentru ei, dându-le mai mult decât li se cuvenea în perspectiva cataclismului ce urma să distrugă complet lumea pe care aceștia o cunoscuseră.

biografică interesantă a autorului *Lolitei*. Cât de poetic descrie în paginile memoriilor sale întâlnirea copilului de numai cinci ani cu acest fenomen care îi va marca destinul și îl va transforma în anii maturității într-un caz paradoxal de scriitor simlutan american și rus – două tradiții culturale, sociale și mai ales politice antagonice la acea vreme:

“To fix correctly, in terms of time, some of my childhood recollections, I have to go by comets and eclipses, as historians do when they tackle the fragments of a saga.[...] The place is of course Abbazia, on the Adriatic. The thing around my wrist, looking lika a fancy napkin ring, made of semitranslucent, pale-green and pink, celluloidish stuff, is the fruit of a Christmas tree, which Onya, a pretty cousin, my coeval, gave me in St Petersburg few months before. I sentimentally treasure it until it developed dark streaks inside which I decided as in a dream were my hair cuttings which somehow got into the shiny substance together with ny tears during a dreadful visit to a hated hairdresser in nearby Fiume. On the same day, at a waterside cafe, my father happened to notice, just as we were being served, two Japanese officers at a table near us, and we immediately left – not without my hastily snatching a whole bombe of lemon sherbet, which I carried away secreted in my aching mouth. The year was 1904. I was five. Russia was fighting Japan. [...] But let me see. I had an even earlier association with the war. One afternoon at the beginning of the same year, in our St. Petersburg house, I was led down from the nursery into my father’s study to say how-do-you-do to a friend of the family, General Kuropatkin.[...] That day he had been ordered to assume supreme command of the Russian army in the Far East.”¹

¹ Ibid, pp. 7-8. Ca să fixez corect în ceea ce privește perioada, câteva dintre amintirile mele din copilărie, trebuie să mă orientez după comete și eclipse, așa cum fac istoricii când vor să pună cap la cap fragmentele unei saga. [...] Locul este bineînțeles Abbazia la Adriatică. Lucrul pe care îl am prins de încheietura mâinii, asemănător unui inel pretențios de șerbet, făcut din material celuloid semitranslucid, verde pal și roz, este fructul unui pom de Crăciun pe care Onya, o verișoară drăguță de o vârstă cu mine, mi-l dăduse în St. Petersburg cu câteva luni în urmă. L-am păstrat, atașat sentimental de el, până când a început să facă dungii întunecate în interior; dungii care am decis ca prin vis că erau rămășițele părului meu tăiat care au ajuns cumva în substanța strălucitoare împreună cu lacrimile mele din timpul vizitei îngrozitoare la o frizeriță din apropierea orașului Fiume pe care o uram. În aceeași zi, la o cafenea cu vedere la apă, tata s-a întamplat să observe, exact când eram serviți, doi ofițeri japonezi așezați la o masă lângă noi, așa că am plecat imediat de acolo – nu înainte ca eu să subtilizez în grabă o întreagă bombă de șerbet de lămâie pe care am cărat-o în mod secret în gura care deja mă durea. Era anul 1904. Aveam cinci ani. Rusia lupta cu Japonia. [...] Dar lăsați-mă să văd. Am o asociere mai îndepărtată cu războiul. Într-o după-amiază la începutul aceluiași an, în casa noastră din St. Petersburg, am fost trimis din camera de joacă jos, în biroul tatei, ca să salut un prieten de familie, pe generalul Kuropatkin. [...] În acea zi i se ordonase să preia comanda armatei ruse din Estul îndepărtat.

Anii peregrinărilor și strămutărilor încep pentru întreaga familie Nabokov în 1917. Întâi vor părăsi Sankt Petersburg-ul pentru a se retrage în altă parte mai liniștită și ferită a Imperiului Rus, în Crimeea. Apoi, după terminarea Primului Război Mondial, în 1919, când Războiul Civil izbucnește în Rusia, familia lui Vladimir Nabokov va lua calea exilului. Mai întâi, Londra, unde tânărul scriitor își începe studiile la Trinity College, Cambridge; inițial studiază zoologia apoi limbi slave și latine. Aceștia sunt anii de formare a scriitorului, ani de studiu și asimilare. Elemente autobiografice din anii petrecuți la Cambridge se regasesc în romanele *Glorie* și *Adevarata viață a lui Sebastian Knight*. În 1920 familia Nabokov se mută la Berlin, unde tânărul Vladimir îi va urma în 1922, după ce își va termina studiile.

Anii petrecuți la Berlin sunt cei mai dificili și traumatici. În martie 1922 tatăl lui Nabokov este asasinat de către un monarhist extremist rus (Nabokov tatăl fusese membru al guvernului Revoluției din februarie 1917 împotriva regelui; ulterior, când bolșevicii au preluat puterea, s-a retras de la guvernare, acesta fiind principalul motiv al începerii exilului familiei). În 1923 Nabokov o întâlnește pe Vera Slonim o rusoaică cu origini evreiești. Cei doi se căsătoresc în aprilie 1925. Nabokov este nevoit în timpul traiului la Berlin să își ia mai multe slujbe pentru a-și întreține familia. Dă lecții de limba și literatura franceză, lecții de tenis și inventează probleme de șah (una dintre marile sale pasiuni). Datorită înăsprii condițiilor de muncă și de trai pentru populația iudee, dar și pentru emigranții ruși, în 1937 familia Nabokov părăsește Germania cu destinația Franța. În 1940 toți membrii familiei cu excepția lui Serghei, fratele mai mic al lui Nabokov, încep drumul peste ocean, la bordul vasului american SS Champlin. Inițial se stabilesc în Manhattan unde Nabokov va începe munca voluntară la Muzeul American de Istorie Naturală, iar un an mai târziu se va alătura Colegiului Wellesley ca lector rezident, predând literaturi comparate. Nabokov este cel care fondează la colegiul Wellesly Departamentul de Rusă. În 1942 familia se mută în Cambridge, dar Nabokov își continuă colaborarea cu colegiul Wellesly până în 1948 când devine profesor de Literatura Rusa și Europeană la Universitatea Cornell.

Viața de emigrant în America așa cum era ea filtrată prin trecutul și istoria emigranților slavi este foarte bine punctată în povestirea *Semne și simboluri*, una dintre cele două povestiri a căror traducere am realizat-o ca

parte componentă a lucrării de față. America anilor celui de-Al Doilea Război Mondial este o țară cu un peisaj sumbru, un amalgam de rase și categorii sociale debusolate datorită traumelor războiului. În această perioadă familia Nabokov află vestea tragică a morții fratelui mai mic Serghei, în lagărul de concentrare nazist Neuengamme. Drama Holocaustului alături de cea a emigrantului slav de origine evreiască, reprezintă de asemenea un leitmotiv al povestirilor dar și romanelor lui Nabokov din perioada americană. *Prin* este romanul în care cele două experiențe traumatizante sunt utilizate cu precădere. Perioada de început a exilului în America este dedicată povestirilor și operelor de mici dimensiuni. Nabokov este un maestru al detaliului și își consacră talentul făurind adevărate bijuterii de stil și construcție, cum este cazul povestirii *Surorile Vane*, publicată în 1951 și care marchează apogeul lui Nabokov ca scriitor de proza scurtă în limba engleză. *Surorile Vane* este faimoasă prin stilul literar consacrat și mai ales prin construcția povestirii și prin particularitatea utilizării naratorului inconstant ca și tip de narator ce în loc să dezvăluie cititorului realitatea, o maschează, implicând astfel cititorul în reconstituirea firului epic și deznodământului povestirii.

În timpul lucrului ca profesor la Universitatea Cornell, Nabokov scrie romanul *Lolita* (1955) cel mai important roman al său.

“ Due to Lolita, the sixties was the Nabokov decade in American literature. The decade was ushered in by Lolita which was still on the New York Times Book Review’s bestseller list nearly a year and half after its American publication (Boyd 1991, 387). Oddly enough, it was in competition with a novel by another Russian writer, Boris Pasternak, whose Doctor Zhivago had just won a Nobel Prize, although its author had been forced to decline (Boyd 1991, 370–373).¹ [...]With the release of Stanley Kubrick’s film version in June 1962, a wave of Lolita-mania swept the country. Lolita was that rare cultural phenomenon that left its mark in public consciousness from the most austere member of the intellectual community to sweaty-palmed adolescents in small-town America. Nabokov’s face (with actress Sue Lyon’s Lolita as a gigantic backdrop) appeared on the cover of Newsweek (June 25, 1962). Nor was Lolita the only source of interest in Nabokov. Just prior to Lolita’s film premiere, Pale Fire, which was to become the most critically acclaimed novel of the sixties, had appeared. Although much less erotic and far more cerebral than Lolita, it too soon climbed the bestseller list.”¹

¹ D. Barton Johnson, „Nabokov and the Sixties”, în David H. J. LARMOUR, Editor, *Discourse and Ideology in Nabokov’s Prose*, Routledge Hartwood Academic Publishers, 2002, p. 139. Datorită Lolitei, anii '60 au fost considerați decada Nabokov în literatura americană. Decada a fost inaugurată de Lolita care la aproape un an și jumătate de la publicarea americană era încă în lista de bestseller-uri a New York Times Book

În urma succesului repurtat cu cele două romane, familia devine independentă financiar iar Nabokov își poate în sfârșit dedica întreaga activitate scrisului cât și traducerii mai vechilor sale romane scrise în limba rusă. Astfel, în 1961 Vladimir Nabokov și soția sa Vera se reîntorc în Europa, stabilindu-se până la moartea scriitorului în Montreux, Elveția. Anii de după scrierea și publicarea *Lolitei* sunt anii creatori ai marilor romane, precum *Pnin*, *Ada sau ardoarea*, *Lumini pale*. Aceasta este perioada de apogeu și completă maturitate literară a lui Nabokov. După publicarea în engleză a *Lolitei*, decide să realizeze el însuși traducerea romanului în limba sa maternă, limba rusă. Nedespărțit de tradiția literară și lingvistică slavă din care provine, Nabokov va realiza o traducere completă, din rusă în engleză, cu comentarii și prozodie, a operei lui Pușkin, *Eugen Oneghin* - traducere care va genera faimoasa dispută cu criticul literar Edmund Wilson:

“As unlikely as it seems, Nabokov’s translation of a long Russian poem barely known to the American reading public led to one of the great intellectual imbroglios of the decade. Edmund Wilson, Nabokov’s old friend and the crusty dean of American literary critics, published a long, detailed, and thoroughly negative review of Nabokov’s literalist translation – not omitting to take several personal potshots at his former friend. Their feud, for that is what it was, was carried on in the intellectual press over a threeyear period and drew in dozens of participants. The elegant acidity of the two main protagonists provided nearly as much entertainment for the intellectual community as Kubrick’s film had for the mass audience.”¹

Review. În mod absolut bizar, romanul era în competiție cu un roman aparținând altui scriitor rus, Boris Pasternak, al cărui Doctor Jivago doar ce câștigase Premiul Nobel, chiar dacă autorul fusese forțat să refuze premiul.[...]O dată cu premiera versiunii cinema a Lolitei, realizată de Stanley Kubrik în iunie 1962, un adevărat val de Lolita-manie mătură întreaga țară. Lolita era acel eveniment cultural rar care lasă un semn în conștiința publică, de la cel mai auster membru al comunității intelectuale și până la adolescenții cu palmele transpirate din America orașelor mici. Imaginea lui Nabokov (Cu actrița Sue Lyon interpretând-o pe Lolita ca fundal gigantic) apăru pe coperta revistei Newsweek (25 iunie 1962). Dar nu era numai Lolita sursa principală de interes în ceea ce îl privește pe Nabokov. Exact înainte de premiera filmului Lolita, apăru Pale Fire (Lumini Palide) care avea să devină romanul anilor șaizeci cel mai aclamat de către critici. Deși mult mai puțin erotic și mult mai cerebral decât Lolita, și acesta a urcat în lista bestseller-urilor.

¹ Ibid, p. 140. Oricât de greu de crezut ar părea, traducerea de către Nabokov a unui lung poem rusesc aproape necunoscut publicului cititor american a condus la una dintre cele mai mari dispute intelectuale ale secolului. Edmund Wilson, vechiul prieten al lui Nabokov și morocănosul decan de vârstă al criticilor literari americani a publicat o recenzie lungă,

O dată întors pe bătrânul continent, Nabokov publică la Londra în 1967 primul volum al memoriilor sale, intitulat *Speak, Memory* – o rememorare în tonuri nostalgice a anilor copilăriei și adolescenței din Sankt Petersburg și apoi a greutăților exilului în Europa.

Dacă în ceea ce privește proza, Nabokov abandonează începând cu anii '40 limba rusă și va scrie exclusiv în engleză, în ceea ce privește poezia, majoritatea volumelor sale de tinerețe dar și de maturitate sunt scrise în limba rusă a cărei muzicalitate și flexibilitate Nabokov consideră că se potrivesc mai bine decât engleza scrierii poeziilor.

Totuși, și în ceea ce privește romanele, în perioada tinereții, în special în timpul exilului în Germania și Franța, Nabokov scrie un număr de nouă romane în limba rusă, atât de diferite ca tematică și chiar ca și stil de romanele de maturitate scrise în engleză în perioada americană și în ultimii ani ai traiului în Elveția. Majoritatea romanelor de tinerețe sunt traduse din rusă în engleză de către fiul lui Nabokov, Dimitri, cu adăugiri considerabile și note redactate de către însuși scriitorul. Cu romanele de tinerețe, Nabokov se înscrie în rândul scriitorilor interbelici și se regăsesc în aceste romane elemente ale romanului modern realist și psihologic așa cum acesta se conturează ca specie în perioada dintre cele două războaie mondiale. Majoritatea romanelor de tinerețe ale lui Nabokov au acțiune ce se petrece în Berlinul exilului său sau în alte părți ale Europei Occidentale. Tenta psihologică și rafinamentul de analist și cunoscător al caracterului uman ale lui Nabokov sunt de asemenea evidente în romane precum *Apărarea Lujin* sau *Camera Obscură*. Mai presus de acțiunea și temele specifice ale romanelor, ceea ce este esențial în scrierile de tinerețe în limba rusă este caracterul estetic al acestora. Acum se conturează stilul specific al lui Nabokov, cu particularitatea atenției la detalii și abordarea mai mult estetică a conținutului literar. Aceasta este, de altfel, una dintre ideile esențiale promovate mai târziu de către scriitor în faimoasele sale cursuri de literatură de la Universitatea Cornell. Literatura, susține Nabokov, nu trebuie utilizată ca lecție de viață și nu poate îmbogăți experiența de viață a cititorului. Aceasta trebuie privită, pentru a fi

detaliată și profund negativă la adresa traducerii literare a lui Nabokov – neomițând să îl înțepe cu câteva comentarii malițioase pe fostul său prieten. Această discordie, căci asta a fost de fapt, a fost mediatizată de către presa intelectuală pentru o perioadă de trei ani și a atras în interiorul său o serie de alți participanți. Aciditatea elegantă a celor doi actori a produs pentru comunitatea intelectuală la fel de multă audiență cât produsese filmul lui Kubric pentru comunitatea oamenilor de rând.

savurată și apreciată la adevărata valoare, din perspectiva estetică, din perspectiva construcției și stilului autorului și nu din perspectiva poveștii, a acțiunii descrise sau a caracterului personajelor. Conexiunile cu viața reală sunt de asemenea greu de realizat în literatura de calitate deoarece aceasta își crează propria lume, care pentru creator și pentru universul literar în care acesta crează, este realitate. Totuși, urmărind parcursul biografic al autorului, putem observa în operele sale motive și elemente predilecte ce l-au marcat în diferite etape ale exilului. În special opera de maturitate scrisă în limba engleză abundă în astfel de particularități biografice și care țin de contextul social și istoric în care Nabokov își crează romanele și povestirile.

Critica literară și scenariul adaptat de film sunt de asemenea parte a creațiilor lui Nabokov. În timpul vieții îi este publicat un volum de critică a lui Gogol cât și Cursurile de prozodie care reprezintă comentariile la *Eugen Oneghin* a lui Pușkin. De asemenea, Nabokov este cel care realizează în 1974 scenariul adaptat al romanului său *Lolita*. Post-mortem sunt publicate de asemenea cursurile sale universitare ce conțin, printre altele, ample critici la romanul *Ulysses* a lui Joyce, la *Don Quixote* a lui Cervantes și chiar la romanul *Mansfield Park* scris de Jane Austen.

Așa cum biografia sa o demonstrează, destinul lui Nabokov este unul extraordinar, plin de paradoxuri, antagonisme și situații care într-un fel sau altul, sub o formă sau alta, și-au găsit ecou în creațiile sale literare.

Nabokov trăiește și crează întreaga sa operă literară în plin secol al XX-lea - unul dintre cele mai dificile secole din punct de vedere istoric și militar pe care lumea le întâlnește până atunci. Născut în perioada de apus a Imperiului țarist, Vladimir este obișnuit cu ideea războiului de mic copil și tot de mic copil va fi martorul unei lumi pe cale de dispariție: Rusia idilică a moșiilor întinse de la țară, cu Sankt Petersburgul împânzit de trăsurile la modă și ferovăre culturală, cu Moscova negustorilor evreii și a intelectualității ruse progresiste. Viața în această lume curgea lin, printre serbări câmpenești, vizite la rude și baluri. Toate acestea – repere ale copilăriei timpurii a lui Nabokov, dispar și lasă – așa cum el însuși recunoaște în memoriile sale – urme adânci în conștiința și spiritual tuturor copiilor generației sale.

Este interesant de menționat faptul că Nabokov nu este singurul influențat profund de secolul său. Particularitatea scriiturii sale (cea timpurie, cel puțin) este dată, într-adevăr de tumultoasa viața pe care a avut-o și care l-a purtat ca spațiu și ca timp prin atâtea și atâtea situații dramatice și paradoxale. Spiritul vremii își pune amprenta asupra tuturor creatorilor de literatură, iar secolul al XX-lea abundă într-o pleiadă de

oameni de geniu care vor marca prin creațiile lor literatura lumii. Fiind un secol atât de tumultuos și care va schimba radical în special fața bătrânului continent, marii creatori de literatură au ocazia să experimenteze foarte mult în ceea ce privește structura, mesajul, abordarea literară și compoziția creațiilor lor. Perioada interbelică în special este o perioadă în care curentele literare se transformă, legătura cu trecutul dinainte de Marele Război, cum era numit în epocă, se rupe aproape complet sau se diluează foarte mult iar efervescența culturală generează o serie de valori în toate domeniile dar în special în literatură. De la Est la Vest și de la Nord la Sud, din Rusia până în Anglia post-Victoriană, bătrânul continent abundă în interbelic de scriitori talentați ce vor deveni clasici ai literaturii universale. Situația este similară în America unde interbelicul este oportunitatea de consacrare a unor nume precum: Scott Fitzgerald, Edith Wharton, Virginia Woolf, Eugene O'Neill, James Joyce și Ernest Hemingway. În Europa, scena este dominată de Thomas Mann, Frantz Kafka, Italo Svevo, Marcel Proust, D.H. Lawrence, Aldous Huxley, Andre Gide, Mihail Bulgakov. Printre aceștia toți, Nabokov are ocazia să trăiască și să-și creeze opera. Între aceștia toți, Nabokov face notă discordantă prin dubla sa apartenență, una nativă și una adoptivă, la cultura Estică și cea Vestică. Dintre toți aceștia datorită nașterii sale în Rusia imperială, exilului în Europa din perioada interbelică și apoi exilului în America în pragul izbucnirii celui de-Al Doilea Război Mondial, Nabokov are șansa de a trăi în modul cel mai intens posibil evenimentele ce au marcat istoria Vestului. Amestecul de spirit rus și cultură Occidentală care îi este particular îl face mai sensibil decât colegii săi de breaslă și în același timp mai controversat și mai puțin linear în ceea ce privește, stilul, abordarea, perspectiva creațiilor sale (cele de tinerețe sunt mai degrabă inspirate din literatură modernă Occidentală interbelică și condimentate cu elemente de realism rusesc, în timp ce creațiile de maturitate care de altfel l-au consacrat sunt scrise de scriitorul american Nabokov și îmbină stilul său deja bine conturat cu inflexiuni și trenduri ce dominau literatura Americană în perioada de după cel de-Al Doilea Război Mondial).

Există trei evenimente internaționale majore ce au generat schimbări esențiale în sânul societăților civile din Vest și au modificat complet în termeni culturali abordarea și perspectiva artiștilor vizavi de realitățile care ar putea constitui surse de inspirație ale creațiilor lor. Este vorba despre cele două războaie mondiale și despre Războiul rece cu toate conflictele dispiate pe tot globul pe care acesta din urmă le-a generat.

Primul Război Mondial (1914-1918) este momentul în care vechea ordine Europeană bazată pe echilibrul puterilor și marcată de instituția monarhică și de imperialism dispar. Societățile se reorganizează pe cu totul alte baze după terminarea războiului, femeile încep în sfârșit să obțină emanciparea și drepturile sociale și politice pentru care luptau deja de aproape un secol; acesta este în același timp momentul în care se formează majoritatea statelor naționale în Europa Centrală și de Est. Marii pierdanți ai războiului sunt marile imperii europene: Imperiul Austro-Ungar, Imperiul Rus și Imperiul Otoman. Schimbările cele mai radicale în sânul societății și al sistemului politic și cultural au loc în țara de baștină a lui Nabokov. Aici, Revoluția Bolșevică triumfă pe când întreaga Europă și jumătate din lume sunt în plin război. Ca urmare a acestui triumf, Rusia iese din război mai devreme ceea ce o va așeza la masa pierdanților în momentul încheierii tratatelor de pace. Ca o consecință a victoriei bolșevicilor, forțele monarhiste din Rusia se revoltă și astfel țara va fi măcinată timp de cinci ani de un război civil care după cel mondial va zdruncina din temelii societatea de la bază. Acesta este momentul în care familia Nabokov, este forțată să plece în exil, mai întâi la Londra și apoi la Berlin.

Literatura interbelică se inspiră extrem de mult în special în anii '20 din dramele și traumele unei societăți ai cărei membrii au experimentat cel mai atroce război purtat până atunci în lume. Romanul psihologic și romanul realist modern devin două specii îmbrățișate de majoritatea scriitorilor acestei perioade. În această perioadă literatura începe să fie consumată de mase, tiparirea cărților se realizează la scara mare, traduceri ale autorilor clasici ai secolelor trecute cât și traducerile contemporanilor sunt foarte comune în epocă. Primele romane ale lui Nabokov, scrise în limba rusă și ulterior traduse în engleză, apar în această perioadă iar subiectelor lor sunt în ton cu linia generală a literaturii interbelice. În 1926 apare primul roman al lui Nabokov, *Mașenka*. Având ca și temă centrală drama emigrantului rus alungat din propria-i țară, romanul conține o serie de elemente moderne și tipice literaturii interbelice. Urmează apoi romane precum *Rege, damă, valet* (1928) sau *Apărarea Lujin* (1930) și acestea scrise în rusă și publicate de Nabokov în perioada șederii la Berlin. Romanele sale de tinerețe sunt, comparativ cu cele scrise în perioada maturității, inspirate din realitățile politice și sociale ale vremii, iar stilul lui Nabokov este încă în dezvoltare.

La sfârșitul anilor '30 ascensiunea la putere a lui Hitler, care a atras după sine o înăsprire a condițiilor de trai și de munca pentru evrei (Vera,

soția lui Nabokov era evreică), a determinat familia Nabokov să se mute de la Berlin la Paris, ca apoi în 1940 să emigreze în America. Situația emigrantului european în țara tuturor posibilităților din perioada celui de-Al Doilea Război Mondial (1939-1945) este o temă recurentă în scrierile lui Nabokov din perioada Americană. În *Semne și simboluri*, planul trecut al povestirii este dedicat acestei drame. În proza scrisă în limba engleză, accentual nu mai cade pe realitățile sociale, acestea sunt utilizate doar pentru a crea decorul, contextual ce urmează să asigure veridicitate și localizare în spațiu și timp acțiunea povestirilor sau romanelor. În schimb, povestirile cât și romanele scrise în limba engleză în perioada maturității artistice abundă în detalii biografice camuflate care sugerează trauma și drama trăită de către scriitor și de către familia acestuia în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial.

Cel de-al treilea eveniment politico-militar cu potențial de a genera transformări majore în societate este Războiul rece. Deja naturalizat ca cetățean American cu drepturi depline, viața personală a lui Nabokov intră în sfârșit pe un făgaș relaxant.

Deși mulți dintre criticii lui Nabokov au adus în discuție ideea eticii sociale a romanelor sale de maturitate – în special în cazul controversatului *Lolita* – ceea ce scriitorul a susținut întotdeauna este ideea literaturii ca pură ficțiune, imposibil de conectat cu realitatea în sensul găsirii unor răspunsuri sau modele de comportament cu aplicabilitate în cea reală. Tocmai această abordare atât de controversată a lui Nabokov în ceea ce privește sursa creațiilor sale literare îngreunează oarecum demersul regăsirii elementelor biografice ce l-au marcat pe scriitorul sau omul Vladimir Nabokov.

Născut la apusul secolului al XIX-lea, Nabokov trăiește și crează în plin secol al XX-lea, o perioadă de profunde schimbări și drame morale. Deși cu origini în cultura rusă a nobilimii de sfârșit de secol, Nabokov va simți toate transformările și schimbările tumultosului secol în care trăiește din perspectiva emigrantului, omului lăsat fără țară, omului universal ce cară cu sine în țările care-l primesc povara unei lumi dispărute la care mai poate doar visa cu nostalgie. Toate aceste elemente sunt doar simbolizate și nu explicit portretizate în operele sale literare.

În trecut cât și în prezent opera lui Nabokov a fost și este controversată în ceea ce privește maniera de interpretare a acesteia atât de către publicul cititor larg cât și de către critica de specialitate. Datorită abordării personale a autorului referitor la literatură ca univers strict particular și imposibil de conectat cu realitatea înconjurătoare în sensul

regăsirii acesteia în paginile cărții, interpretarea creațiilor sale este cu atât mai dificil de realizat. În introducerea la propria sa lucrare de critică literară, *Lectures on Literature*, Nabokov explică în eseu *Good Readers and Good Writers* (Cititori buni și scriitori buni) rolul cititorului cât și originile literaturii ca artă comparând-o cu pictura și evidențiind dificultatea în care este pus cititorul în fața unei creații literare, net mai ridicată decât cea în care este pus privitorul unui tablou:

*"[...] one cannot read a book: one can only reread it. A good reader, a major reader, an active and creative reader is a rereader. And I shall tell you why. When we read a book for the first time the very process of laboriously moving our eyes from left to right, line after line, page after page, this complicated physical work upon the book, the very process of learning in terms of space and time what the book is about, this stands between us and artistic appreciation. When we look at a painting we do not have to move our eyes in a special way even if, as in a book, the picture contains elements of depth and development. The element of time does not really enter in a first contact with a painting. In reading a book, we must have time to acquaint ourselves with it. We have no physical organ (as we have the eye in regard to a painting) that takes in the whole picture and can enjoy its details. But at a second, or third, or fourth reading we do, in a sense, behave towards a book as we do towards a painting. However, let us not confuse the physical eye, that monstrous achievement of evolution, with the mind, an even more monstrous achievement. A book, no matter what it is - a work of fiction or a work of science (the boundary line between the two is not as clear as is generally believed) - a book of fiction appeals first of all to the mind. The mind, the brain, the top of the tingling spine, is, or should be, the only instrument used upon a book."*¹

¹ Vladimir Nabokov, *Lectures on Literature*, Mariner Books, 2002, pp. 1-8 " Cineva nu poate citi o carte, o poate doar reciti. Un cititor bun, un cititor activ și creativ este un recititor. Și o să vă spun de ce. Când citim o carte pentru prima dată însuși procesul laborios de mișcare a ochilor de la stânga la dreapta, rând după rând, pagină după pagină, această muncă psihică atât de complicată, însuși procesul de învățare în termeni de spațiu și timp despre ce este vorba în carte, toate acestea stau între noi și aprecierea artistică a cărții. Când ne uităm la o pictură nu trebuie să ne mișcăm ochii într-un mod special chiar dacă, la fel ca și o carte o pictură conține elemente de adâncime și dezvoltare. Elementul timp nu intră neapărat în discuție la primul contact cu o pictură. Când citim o carte, trebuie să avem timp să ne acomodăm cu ea. Nu avem niciun organ fizic (așa cum avem ochiul în relație cu pictura) care să poată observa întreaga pictură și să se bucure de fiecare detaliu. Dar la o a doua, a treia, a patra lectura, începem într-un fel să ne comportăm cu cartea ca și cu un tablou. Totuși, nu trebuie să confundăm ochiul fizic, această realizare monstruoasă a evoluției, cu mintea, o realizare și mai monstruoasă. O carte, oricare ar fi ea – o creație ficțională sau științifică (demarcația dintre cele două nu este atât de clară pe cât se crede în general) – o carte de ficțiune se adresează în primul rând minții. Mintea,

La începuturile carierei sale scriitoricești, în perioada interbelică, deși se transformă încet, încet într-unul dintre cei mai publicați și proeminenți scriitori ruși ai diasporei, operele de tinerețe ale lui Nabokov au fost sever criticate. Aceasta se datorează faptului că, așa cum am explicat în subcapitolul anterior, este perioada în care scriitorul se conformează tiparelor literare Occidentale specifice interbelicului. Nesiguri vizavi de modul în care să îi clasifice romanele de început scrise în limba rusă, criticii le-a considerat imitații slabe ale unor originale franceze sau germane. Sirin-Nabokov a căpătat rapid reputația unui impostor în căutarea succesului ieftin. Această critică este vizibilă la Gheorghii Ivanov, care realizează critici la romanele *Rege, Regină, Valet* și *Apărarea Lujin*. Ivanov îl cataloghează pe Nabokov ca fiind un impostor și un paria ce nu are cum să aparțină măreței tradiții literare rusești.¹

Este adevărat că literatura și stilul lui Nabokov sunt evolutive și că există o diferență vizibilă între romanele sale de tinerețe și cele de maturitate. Chiar dacă observarea similarităților, în ceea ce privește abordarea și tematica cu literatura europeană interbelică este iminentă, datorită contextului istoric și social în care Nabokov crează, eticheta de impostor sau imitator este una total nedreaptă și în total dezacord cu realitatea. În primii săi ani de carieră, marcat de pierderea impusă a țării sale natale și de moartea tragică a tatălui său, Nabokov se refugiază în lucrări de poezie sau proză cu un relativ caracter imitativ ca apoi, la maturitate, așa cum el însuși recunoaște să se orienteze spre surse de inspirație complet non-convenționale. Pe lângă scriitorul rus de rangul doi Mihail Kuzmin, cu care Nabokov a avut ceea ce putem numi un 'affair' literar, preluând și reinterpretând tema romanului acestuia *Aripi*, elemente de inspirație sau similaritate până într-un anumit punct putem regăsi atât în romanele de tinerețe cât și în cele de maturitate cu Lewis Carol, Gogol, Proust, Poe sau chiar Kafka. În ceea ce privește relația dintre creația lui Nabokov și cea a lui Gogol, Ivask susține în articolul *The World of Vladimir Nabokov* că: "Not only the Russian Nabokov (Sirin), but also the English one sometimes follows Gogol, by whom any kind of offal could be transmuted into pearls by the

creierul, capătul superior al coloanei vertebrale este sau ar trebui să fie singurul instrument utilizat atunci când vine vorba de cărți. "

¹ Ivanov, Georgiy. 1994. *Sobranie sochineniy v trekh tomakh*. Vol. 3. Moscow: Soglasie, citat în Galina Rylkova, "Okrylyonny Soglyadatay – The Einged Eavesdropper – Nabokov and Kuzmin", în David H. J. Larmour, Editor, *Discourse and Ideology in Nabokov's Prose*, Routledge Hartwood Academic Publishers, 2002, pp.43-44.

magic of Art. Such insignificant things as wooden boxes with nails, yellowish sulfur, raisins, soap, or a jar of dried-up candies are thus transfigured”¹

Despre personajele lui Nabokov majoritatea criticilor săi susțin un punct de vedere comun. Personajele sunt vii, în sensul că sunt realizate într-un mod cât se poate de veridic, dar le lipsește vitalitatea, căldura, apropierea care le-ar face umane. Acestea par detașate de realitate așa cum o cunoaștem și par să aibă sens numai în lumea lui Nabokov. George Adamovich unul dintre cei mai cunoscuți critici ruși ai lui Nabokov compară personajele acestuia cu niște păpuși perfect pictate și bine poziționate în vitrina unui magazin.² Chiar și Vladislav Khodasevici, ale cărui dispute cu Adamovich sunt bine cunoscute, coincide ca punct de vedere în ceea ce privește personajele lui Nabokov. Aceasta susține că romanele lui Nabokov sunt populate nu numai cu personaje umane, dar și cu o multitudine de instrumente literare, care, precum personajele fantastice din mitologie (elfii sau spiridușii) alterează întreaga viziune a cititorului, proclamând sau întărind în același timp viziunea lui Nabokov și dezinteresul său față de iluzia similarității cu viața reală.³ Ochii devoratori ai lui Nabokov împrumutați uneori naratorului, uneori personajelor, provoacă cititorului în același timp invidie și entuziasm. Pofta vine mâncând, dar în cazul lui Nabokov nimic nu se servește în cantități mari. Poate că mesajul scrierilor sale creative este : bucurați-vă de viață, orice tip de viață demnă de transformare artistică.⁴

Referințe bibliografice:

Surse primare:

¹ George Ivask, “The World of Vladimir Nabokov” în *Russian Review*, Vol. 20, No. 2 (Apr., 1961), p. 138. Nu numai rusul Nabokov-Sirin dar și englezul Nabokov îl urmează uneori pe Gogol pentru care orice putea fi transformat în perle prin magia Artei. Lucruri insignifiante precum cutiuțe din lemn ce conțin cui, sulf galben, stafide, săpun sau un borcan cu bomboane vechi pot fi transfigurate.

² G. Adamovich, *Solitude and Freedom*, 1955, p. 214, citat în George Ivask, “The World of Vladimir Nabokov” în *Russian Review*, Vol. 20, No. 2 (Apr., 1961), p. 135.

³ V. Khodasevich, *Literary Essays and Memoirs*, 1954, pp. 249-250, citat în George Ivask, “The World of Vladimir Nabokov” în *Russian Review*, Vol. 20, No. 2 (Apr., 1961), p. 135.

⁴ George Ivask, *op. cit.*, p. 138

1. Vladimir Nabokov, *Speak, Memory*, Random House Inc., New York, 1989.
 2. Vladimir Nabokov, *Lectures on Literature*, Mariner Books, 2002.
 3. Vladimir Nabokov, 'The art of fiction', interviu realizat de Herbert Gold pentru *The Paris Review* no. 41 (Summer-Fall 1967).
- Surse critice:
1. Vladimir E. Alexandrov, ed., *The Garland Companion to Vladimir Nabokov*, New York: Garland, 1995.
 2. John Burt Foster, Jr. 'Autobiography as Image Making: Nabokov's Art of Memory and Literary Modernism', în *Self-Representations: Autobiographical Writing in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, ed. Tom Smith, 1988.
 3. John Burt Foster, Jr., 'Nabokov before Proust: The Paradox of Anticipatory Memory', în *The Slavic and East European Journal*, Vol. 33, No. 1 (Spring, 1989), pp. 78-94.
 4. Matei Călinescu, *Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Post-modernism*, Durham: Duke Univ. Press, 1987.
 5. George Ivask, 'The World of Vladimir Nabokov' în *Russian Review*, Vol. 20, No. 2 (Apr., 1961), pp. 134-142.
 6. Barton D. Johnson, *Worlds in Regression: Some Novels of Vladimir Nabokov*, Ann Arbor: Ardis, 1985.
 7. David H. J. Larmour, Ed., *Discourse and Ideology in Nabokov's Prose*, Routledge Hartwood Academic Publishers, 2002.
 8. Lucy Maddox, *Nabokov's Novels in English*, Athens: Univ. of Georgia Press, 1983.
 9. Charles Nicol and Gennady Barabtarlo, Ed., *A Small Alpine Form: Studies in Nabokov's Short Fiction*, New York: Garland, 1993.
 10. Dale E. Peterson, 'Nabokov and the Poe-etics of Composition', în *The Slavic and East European Journal*, Vol. 33, No. 1 (Spring, 1989), pp. 95-107.
 11. Charles Russell, *Poets, Prophets, and Revolutionaries: The Literary Avant-garde from Rimbaud through Postmodernism*, N. Y.: Oxford Univ. Press, 1985.
 12. Susan Elizabeth Sweeney, 'Fantasy, Folklore, and Finite Numbers in Nabokov's "A Nursery Tale"' in *The Slavic and East European Journal*, Vol. 43, No. 3 (Autumn, 1999), pp. 511-529.
 13. Allen Thiher, *Words in Reflection: Modern Language Theory and Postmodern Fiction*, University of Chicago Press, Chicago, 1984.
 14. Edmund White, "Nabokov: Beyond Parody." in *The Achievements of Vladimir Nabokov: Essays, Studies, Reminiscences, and Stories*, ed. George

Gibian and Stephen Jan Parker, Ithaca: Center for International Studies,
Cornell Univ., 1984, pp. 5-27.